

ÜREME SAĞLIĞININ KADIN YAŞAMINDAKİ YERİ^(*)

Doç. Dr. Anahit COŞKUN

*İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu
Öğretim Üyesi*

Üreme sağlığı, genel sağlığımızın vazgeçilmez ve ayrılmaz bir parçasıdır. Çoğu toplumlarda olduğu gibi toplumumuzda da uzun yıllardan beri bireyin üreme sağlığı gereksinimi, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması hizmetleri çerçevesinde karşılanmaktadır. Sadece kadına ve ağırlıklı olarak onun doğurganlık işlevlerine yönelik sunulan bir hizmet anlayışının, son yıllarda kısır ve bütünsel yaklaşımdan uzak olduğu belirlenmiştir. Çünkü bu yaklaşımla kadının diğer yaşam dönemlerindeki üreme sağlığı dikkate alınmadığı gibi erkeğin de üretkenlikteki rolü ve üreme sağlığı gereksinimleri göz ardı edilmektedir. İşte bu eksikliği ve yetersizliği fark eden Dünya Sağlık Örgütü son yıllarda bireyin gereksinimi olan "Üreme Sağlığı" kavramını, yeniden ele alarak tanımlama ve çerçevesini belirleme gereğini duymuştur. Çağdaş yaklaşım doğrultusunda önce DSÖ tarafından geliştirilen bu yeni kavram, daha sonra Dünya Sağlık Asamblesinin de desteği alınarak III. Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansına sunulmuştur. Uzun tartışmalar sonucunda kabul edilen ve eylem programına dahil edilen "Üreme Sağlığı" kavramı şöyle tanımlanmıştır (1,2):

Üreme sağlığı, bireylerin,

- doyurucu ve güvenli bir cinsel yaşamları,
- üreme yetenekleri ve
- bu yeteneği kullanıp kullanmayacakları ve ne zaman ne sıklıkta kullanacakları konusunda karar verme özgürlüğüne sahip olmalarıdır.

(*) Bu derleme, 12 Mayıs 1995 Hemşirelik Haftası Kutlama Programı çerçevesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sunulmuştur.

Ayrıca bireylerin üreme hakları yine aynı konferansın eylem programında ele alınmış ve temel insan hakları doğrultusunda belirlenmiştir (1,2). Buna göre;

Üreme hakları; bireylerin/çiftlerin,

- Çocuklarının sayı, aralık ve zamanı konusunda, hiçbir ayrımcılık, şiddet ve baskı olmaksızın, özgürce ve sorumlulukla karar verme
- en yüksek standartta cinsel sağlık ve üreme sağlığına erişme.
- bunun için gerekli bilgi ve olanaklara sahip olma, sağlık hizmetlerine erişebilme ve onlardan yararlanabilme haklarını içerir.

Dünya Sağlık Örgütü verileri ve Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı tartışma sonuçlarına göre, dünyanın birçok ülkesinde bireylerin, çeşitli nedenlerle üreme sağlığına erişemedikleri ve bu haklarını kullanamadıkları belirlenmiştir (1,2,3). Bunun nedenleri arasında;

- bilgi yetersizliği,
- uygun olmayan ya da niteliksiz üreme sağlığı hizmetleri,
- yüksek riskli cinsel davranışlar,
- ayrımcı toplumsal uygulamalar (kız ve kadınlara karşı ayrımcılık ve olumsuz tutumları),
- birçok kadının kendi cinsel ve üreme yaşamı üzerindeki gücünün sınırlı olması sayılmaktadır.

Dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da adolesanların üreme sağlığı konusunda önemli bir risk grubu oluşturduğudur. Ancak toplumsal normlar onların hizmet alma ve bilgi edinme olanağını engellemektedir.

Üreme Sağlığı Hizmetlerinin Kapsamı

Son yıllarda Dünya Sağlık Örgütü, benimsendiği üreme sağlığı anlayışını üye ülkelerin sağlık hizmetlerine örüntüleme çabasına girmiştir. Temel Sağlık Hizmetleri kapsamında ele alınması düşünülen üreme sağlığı hizmetleri şu konuları içermektedir (1,3,4).

- Aile Planlaması Danışmanlığı (Bilgi, eğitim, iletişim, hizmet)
- Güvenli Annelik (Doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakım, eğitim ve danışmanlık/isteğe bağlı düşüklerin güvenliği)
- Cinsellik ve Cinsel Sağlık (Eğitim, danışmanlık),
- Sorumlu Ebeveynlik (Bilgi, eğitim, danışmanlık)

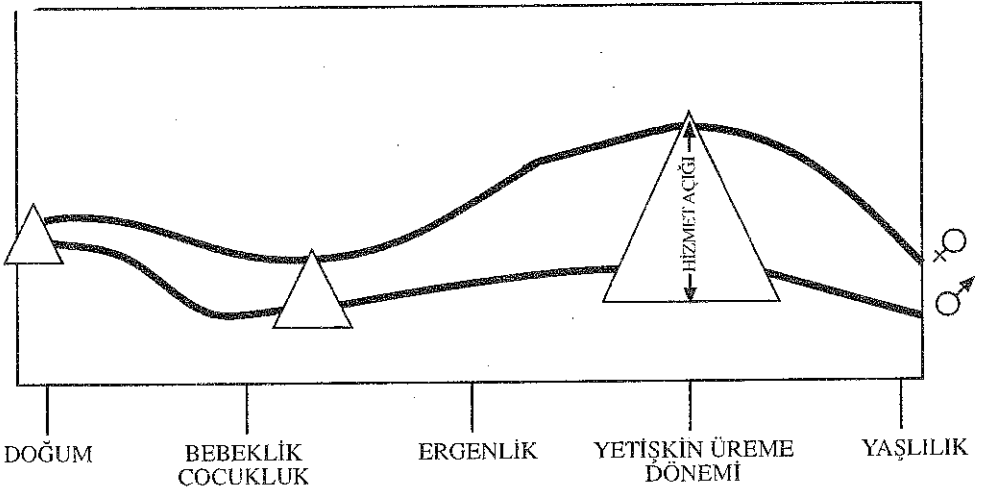
- Kürtajın Önlenmesi ve Komplikasyonların Tedavisi (Eğitim, uygulama ve sevk zinciri).
- Kısırlığın önlenmesi ve tedavisi (Eğitim, danışmanlık, sevk zinciri)
- Üreme Yolu Enfeksiyonları-ÜYE (Koruma, eğitim, danışmanlık, sevk zinciri).
- Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar-CYBH (Koruma, eğitim, danışmanlık, sevk zinciri)
- Klimakterik Dönem (Bakım, eğitim, danışmanlık).
- Üreme Organ ve Meme Kanseri (koruma, eğitim, danışmanlık, sevk zinciri).
- Cinsel Taciz ve Şiddet/Risk grubu olarak kız ve kadınlar (Eğitim, danışmanlık, toplumsal değişim, yasal önlemler).

Tanımı ve hizmet kapsamından anlaşıldığı gibi "Üreme Sağlığı" kavramı, kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın tüm bireylere yaşamlarının her döneminde sağlıklı bir cinsel yaşam öngörmektedir.

Üreme Sağlığının Genel Sağlıkla Olan İlişkisi

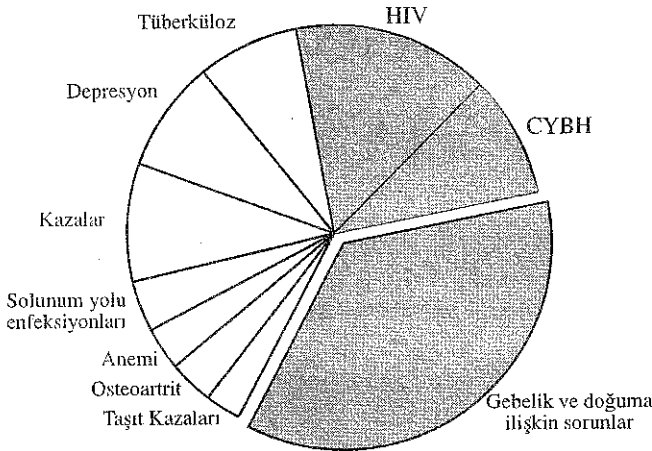
Bireyin genel sağlık düzeyi, üreme sağlığından önemli ölçüde etkilenmektedir. Türmen (4) çalışmasında bu ilişkiyi, bir grafik ile açıklanmıştır (Şekil 1). Görüldüğü gibi üreme sağlığı, doğumdan yaşlılığa kadar bireyin genel sağlığını farklı boyutlarda etkilemektedir. Ayrıca her iki cinsiyet arasındaki farklılık da dikkat çekicisidir.

Üreme sağlığı, yeni doğan sağlığını cinsiyet farkı gözetmeksizin yüksek düzeyde etkilemektedir. Çünkü bebeğin sağlığı, önemli ölçüde ebeveynlerin, özellikle de annenin, üreme sağlığıyla belirlenmektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi her iki parametre arasındaki ilişki, bebeklik ve çocukluk döneminde zayıflasa bile ergenlik döneminden başlayarak yeniden güçlenmeye başlamakta ve erişkin bireyde en yüksek noktaya ulaşmaktadır. Yaşlılığa doğru ise yeniden azalmaktadır. Grafikte dikkati çeken bir diğer durum ise, erişkin bireyin üreme sağlığı, erkekte çok kadının genel sağlık düzeyini olumsuz biçimde etkilemesidir. Bunun nedeni doğurganlığın, kadının bedeninde gerçekleşen bir olay olması ve kadının bu yaşam döneminde risk altında bulunmasına karşın yeterli sağlık hizmeti alamamasıdır. Nitekim DSÖ ve Dünya Bankasının son yıllarda gerçekleştirdikleri kadın sağlığına ilişkin ortak araştırma sonucunda da

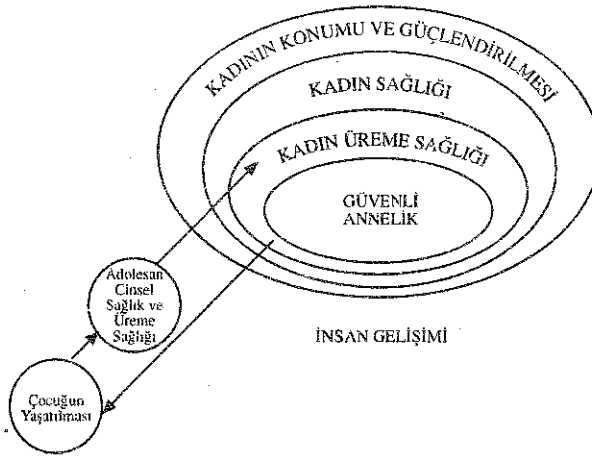
ŞEKİL 1: Genel sağlık - üreme ilişkileri

bu gerçek vurgulanmaktadır (5). Şekil 2'de görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülkelerde 15-44 yaş doğurgan çağı kadınların toplam hastalık yükünün üçte birini gebelik ve doğuma ilişkin sorunlar oluşturmaktadır. Buna HIV ve CYBH'lar da eklendiğinde, 15-44 yaş kadınına ait hastalık nedenlerinin yarısından fazlasının üreme sağlığı yetersizliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için söz konusu olan bu durum, hizmet açığının önemli bir göstergesidir. Oysa bu sorunlar etkin ve yeterli bir üreme sağlığı hizmetiyle kolayca önlenmektedir.

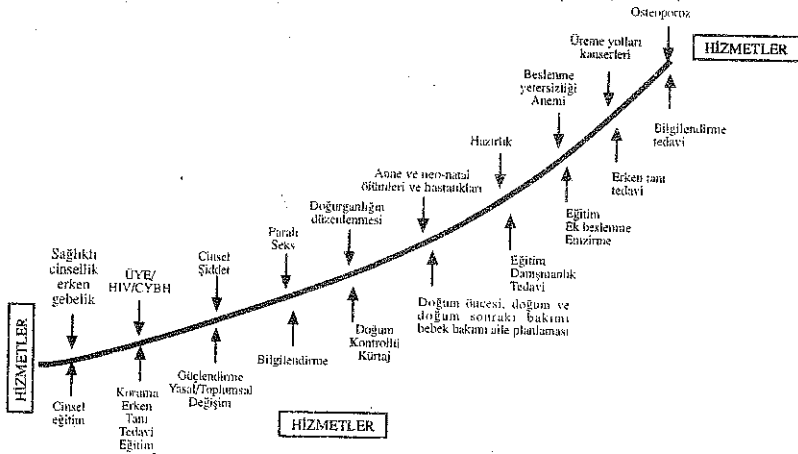
ŞEKİL 2: Kadınlarda en çok görülen önlenebilir yada tedavi edilebilir hastalık nedenleri (15-44 Yaş).

Üreme sağlığı, kadının genel sağlığı ve mutluluğu için önemli olduğu kadar bir sonraki kuşakların sağlığı açısından da önem taşımaktadır. Son on yılda insanın gelişim çabaları, çocuğun yaşatılmasına odaklaşmıştır. Kadının sağlıklı bir üreme yaşamına sahip olması, fertilizasyondan başlayarak güvenli bir gebelik, doğum ve loğusalık dönemleri geçirmesi bebeğin sağlığını olumlu bir biçimde etkileyecektir. Şekil 3'de bu ilişki, açık bir biçimde görülmektedir. O halde annenin üreme sağlığına yapılacak yatırımlar, kendini katlayarak artan oranlarda o topluma geri yansiyacaktır.

ŞEKİL 3: Çocuğun yaşatılması-üreme sağlığı ilişkileri

Kaynak: Türmen, T. Population and Reproductive Health, 1994.

Şekil 4: Üreme sağlığı sorunları ve hizmetleri

Üreme Sağlığı Sorunları ve Sunulması Gereken Hizmetler

Şekil 4'de kadınların ergenlik döneminden başlayarak yaşam boyu karşılaşılabilecekleri üreme ve cinsel sağlık sorunları ile bu sorunların önlenmesi ve tedavisi için verilmesi gereken hizmetler özetlenmeye çalışılmıştır (4).

DSÖ'nün 10-24 yaş olarak belirlediği ergenlik dönemi, fiziksel gelişme, psikolojik ve toplumsal olgunlaşmanın gerçekleştiği önemli bir yaşam evresidir. Dünyanın pek çok yerinde "üreme yeteneği", giderek erken yaşlara kaymaktadır. Buna rağmen günümüzde adolesanların üreme sağlığı gereksinimleri önemli ölçüde yadsınmaktadır (2,3). Kendi cinselliğini algılayamayan genç kız, CYBH'ya ve istenmeyen gebeliklere maruz kalabilmektedir. Ergen yaşta (17 yaş ve ↓) gebelik ve doğum, ister evlilik-içi, isterse evlilik-dışı olsun genç anne ve bebeği için çok yüksek bir risk faktörü oluşturmaktadır. O halde gençlerimiz, cinsel bakımdan aktif olmadan, üreme sağlığı programlarıyla bilinçlendirilmeli, üreme ve cinsellik konusunda sorumlu davranmaya yönlendirilmelidir.

ÜYE, CYBH ve HIV, genellikle bilinçsiz cinsel ilişki sonucu gelişen durumlardır. Adolesan ve erişkin bireylerin bu konuda eğitilmesi sorunun çözümünde önemli bir adımdır.

Cinsel şiddet, cinsel ilişkide güç kullanma olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda her iki cinsin de bilgilendirilmesi gerekmektedir. Erkek, kadın vücuduna saygılı cinsel davranış geliştirme; kadın ise, kendi bedenine sahip çıkma konusunda eğitilmeli ve güçlendirilmelidir.

DSÖ'nün 1994 raporuna göre, dünyada her yıl 50-60 milyon düşük gerçekleşmektedir. Bunların yarısı, yaklaşık 25 milyonu, güvensiz koşullarda olmaktadır (3,5). Bu sorunun giderilmesinde temel amaç, etkin bir kontrasepsiyonla istenmeyen gebeliklerin önlenmesi ve istemli düşüklerin güvenli koşullarda gerçekleştirilmesidir.

DSÖ'nün 1991 raporuna göre, dünyada her yıl 150-200 milyon kadın gebe kalmakta, bunların 23 milyonunda önemli komplikasyon görülmekte ve 1/2 milyonu da hayatını yitirmektedir (3,5). Oysa bu olumsuz sonuçlar, "Güvenlik Annelik" programıyla önlenebilmektedir.

Beslenme yetersizliği ve anemi, kadının doğurganlık özelliği ve yemek dağıtımındaki toplumsal alışkanlıklar nedeniyle erkekte çok kadını ilgilendiren bir sorun olarak görülmektedir. Kadını yeterli ve dengeli beslenme konusunda bilinçlendirme, gebelik, emzirme vb. özel durumlarda ek beslenmenin sağlanması bu sorunun çözümünde önemli adımlardır.

Menopoz, döneminde artış gösteren meme ve üreme yol kanserlerinin, periyodik kontrol, kendi kendine meme muayenesi ve Pap Smear testleriyle erken tanı ve tedavisinin mümkün olabileceği, kadında menopoz sonrası artış gösteren osteoporozun ise bilgilendirme, bakım ve tedavi (hormon replasman ve kalsiyum tedavisi) ile kısmen de olsa önlenbildiği vurgulanmaktadır (2,3).

Tablo 4'den de anlaşılabilirdiği gibi bilgilendirme, eğitim ve danışmanlık yaşam boyu gözlenebilen üreme sağlığı sorunlarının çözümünde temel öge oluşturmaktadır. Bireyin kendi sağlığını koruma ve geliştirme yeteneği, kısacası öz bakım sorumluluğu kazanması, profesyonel hemşirenin rol ve sorumlulukları içersinde yer almaktadır. Ancak toplumun üreme sağlığının istenilen düzeye ulaşmasında hemşirenin tek başına uğraş vermesi yeterli değildir. Çünkü üreme sağlığı gereksinimlerinin karşılanması için topluma sunulan hizmet, geniş bir yelpazede değerlendirilmelidir.

Etkin bir üreme sağlığı hizmet için.

- . Güçlü ve tutarlı sağlık politikalarının geliştirilmesi,
- . Toplumun gereksinimi doğrultusunda kısa ve uzun vadeli önceliklerin saptanması,
- . Her bir sorunun sistematik yaklaşımla çözümlenmesi,
- . Sağlık profesyonellerinin eğitilmesi ve eşgüdümlü çalışması,
- . Toplumsal katılımın sağlanması,
- . Kamu kuruluşlarıyla sivil toplum örgütlerinin birlikte çalışması,
- . Sektörler arası işbirliği (ulusal/uluslararası boyutta) gerekmektedir.

ÖZET

Üreme sağlığı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından son yıllarda geliştirilen ve Dünya Sağlık Asamblesi ile Kahire III. Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı tarafından kabul edilen bir kavramdır. Bu kavram çerçevesinde, kadın erkek ayırımı yapılmaksızın tüm bireylerin yaşam boyu üreme sağlığına ilişkin gereksinimleri, bütünsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Kadın yaşamında üreme sağlığının ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü doğurganlık, kadının bedeninde gerçekleşen bir olaydır ve kadının bu işlevini yerine getirirken yaşadığı olumsuzluklar onun genel sağlık düzeyini olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Ergenlik döneminden yaşlılığa değin kadın, üreme sağlığını açısından birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların önlenmesi ve çözümünde hemşireye önemli sorumluluklar düşmektedir.

SUMMARY

The Important Place of Reproductive Health In A Woman's Life:

Reproductive health is an area given more importance recently by WHO and accepted by the World Health Assembly and the Third World Population and Development Conference in Cairo. Included in this concept's framework is the provision of holistic life-long reproductive health, without respect to gender.

Reproductive health has a special place in a woman's life. She is the one who gives birth; negatives influences affect her most of all. From puberty until menopause, women encounter a variety of problems related to reproductive health.

Nurses have an important role in preventing and solving these problems.

KAYNAKLAR

1. Akın, A.: Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Raporu Özeti, Sağlık Bakanlığı ACSAP Genel Müdürlüğü Basımevi. İstanbul (1994).
2. Fincancıoğlu, N.: Kahire Konferansı çerçevesinde üreme sağlığı, 26 Kasım 1994; Gençlik, Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı Semineri Kitapçığı, Anadolu Matb., İstanbul (1995).
3.: Reproductive health across the lifecycle. ICN-International Nurses Day 1995. Geneva (1995).
4. Türmen, T.: Population and reproductive health, International Medical Parliamentarians Organization, Cairo (1994).
5.: Women's reproductive health, the role of family planning programs, PATH, Outlook 12:2, August, (1994).